Andreas Reckwitz, *Die Gesellschaft der Singularitäten. Zum Strukturwandel der Moderne*. Suhrkamp, 2017.

Andreas Reckwitz, *Das Ende der Illusionen. Politik, Ökonomie und Kultur in der Spätmoderne*. Suhrkamp, 2019.

Andreas Reckwitz *Die Gesellschaft der Singularitäten* – på svenska närmast singulariteternas, eller, kanske bättre, särskildheternas samhälle – gavs ut 2017 och blev snabbt omdiskuterad, prisbelönt och en storsäljare, trots sina 480 sidor. Titeln kunde ge intryck av att boken utgör ytterligare ett bidrag till den problematiska sociologigenren samtidsdiagnos, men Reckwitz vill inte göra sig till profet för att vi lever i något nytt samhälle, som skulle ha *ersatt* det gamla, utan intresserar sig väl så mycket för de nya samhällstendensernas gränser som för vad de medför och åstadkommer. Inte minst blir detta tydligt i *Das Ende der Illusionen* som i viktiga avseenden fördjupar analyser från *Die Gesellschaft der Singularitäten*. Redan det att det handlar om det modernas strukturomvandling framhäver för övrigt att vi har att göra med både förändring och kontinuitet: förändring inom det modernas ramar – en förändring som Reckwitz ytterst ser som ett spel mellan rationalism och romantik, eller, mer sociologiskt, mellan funktion och värde.

Den singulariteternas sociala logik som präglar förändringen innebär därmed inte heller något historiskt nytt, trots att förändringen nu har inneburit en explosion för det särskildas sociala logik. Vad logiken gör är därför inte att ersätta men väl att överlagra en annan – det allmännas – sociala logik, som därmed inte längre förmår dominera samhället. Reckwitz intresserar sig för en de långa perspektivens sociologi, för *la longue durée*, över årtiondena. Han vill alltså utveckla en teori om det senmoderna, ja om det moderna samhället över huvud taget, grundad på skillnaden och konkurrensen mellan det allmännas och det särskildas sociala logik. Med det vill han lika litet mystifiera som avslöja något, skapa euforiska förhoppningar eller ställa pessimistiska diagnoser. Någon normativ teori är det alltså inte fråga om, utan om vad han vill förstå som en *kritisk analytik* över samtiden och dess genes. Hans kritiska uppgift gäller därför samtidens motsättningar i all deras ambivalens, med alla deras oavsedda konsekvenser och nya uteslutningsmekanismer – en som det skall visa sig produktiv ansats.

Mer konkret handlar det om den djupgående strukturomvandling som alltsedan 1980-talet, i Reckwitz vokabulär, sett det klassiska industriella moderna omvandlas till en ny form av modernitet: det senmoderna. Om den omvandlingen har det skrivits mycket, om än från skilda utgångpunkter och med blick på skilda aspekter, inte minst av sociologer. Likväl framstår Reckwitz bidrag som något utöver det vanliga (eller, med en ironisk twist, som något singulärt) med dess strävan efter fullständighet: analysen gäller hela vårt samtida samhälle, systematiskt jämfört med dess föregångare. Analysen är begreppsligt genomarbetad och förvånansvärt väl underbyggd rent empiriskt. I sitt teoretiska helhetsgrepp är Reckwitz bidrag närmast jämförbart med några av 1980-talets stora teoretiska synteser som Habermas kommunikativa handlingsteori och Giddens struktureringsteori, samtidigt som det har en helt annan samtidsrelevans

https://doi.org/10.37062/sf.59.24253

Sociologisk Forskning, årgång 59, nr 1–2, s. 219–223.
Licens: CC BY-NC-ND 4.0. © Författaren. ISSN 0038-0342, 2002-066X (elektronisk).

med sin omsorg om de empiriska – historiska – detaljerna, och de är många. Reckwitz grepp är analytiskt *och* konkret.

Konkurrensen mellan det allmännas och det särskilda sociala logik utgör alltså Reckwitz teoretiska grundbult. Redan det förhållandet att det särskilda inte kan bli allmänt gör att det inte enkelt kan ersätta det allmänna, men väl dominera det och ställa det i skuggan. Därför är *spänningen* mellan dem avgörande. Singularitet pekar på det som är ojämförbart och outbytbart i samhället. Här åberopar Reckwitz Thomasteoremet: något blir verkligt genom att vi tror att det är det och handlar därefter. I så måtto hänvisar det singulära (liksom det allmänna för den delen) till genuint sociala fenomen, skulle jag vilja tillägga. Singulariteter görs. ”I singularitetens modus levs inte livet helt enkelt”, skriver Reckwitz vidare, ”det anordnas, ställs ut” (s. 9). I princip kan nu nästan vad som helst singulariseras, men långt ifrån allt, och än mindre samtidigt: det singulära gör nämligen ett slags exklusivitetsanspråk.

Det allmänna har det industriellt moderna som prototyp. Rationalisering, generalisering och standardisering bär fram det allmänna. Det allmännas värde ligger i en standard som visserligen kan höjas, men som ändå alltid delas. Från det singuläras värdehorisont framstår det alltid som medelmåttigt. Om det allmännas sociala logik reducerar komplexitet genom rationalisering och standardisering, alstrar det singuläras logik något *egenkomplext med inre täthet* (s. 52) när det upphöjer det. Värdesättning – tillskrivning av värde(löshet) – och därmed värdeanhopning och värdeberövande är med andra ord centrala fenomen för Reckwitz analys – hans ansats här äger relevans långt utanför den sociologiska samtidsanalysen.

Varje social logik kan analyseras med sikte på fem skilda sociala enheter: objekt, subjekt, rum, tid och kollektiv. Var och en av dess enheter kan alltså singulariseras. Värdetillskrivningen – enhetens värdeuppladdning – kan därvid använda fem skilda kvaliteter: något estetiskt, något narrativt-hermeneutiskt, något etiskt, något gestaltat eller något ludiskt. Singulariseringen kan vidare analyseras genom fyra olika praktiker: observation (förståelse och representation) eller upptäckt av det singulära, värdering av det, frambringande eller skapande av det och slutligen tillägnelse, vilket inbegriper en särskild upplevelse. Detta visar på systematiken i Reckwitz ansats. Hur han sedan mer i detalj utvecklar den saknas det tyvärr utrymme att gå in på inom recensionens ramar.

Däremot kan jag inte avhålla mig från att peka på de tre orsakerna till det primat för det singuläras logik som enligt Reckwitz mening nu har exploderat. Det handlar om tre faktorers sammanfall alltsedan 1970-talet: den sociokulturella autenticitetsrevolution som bärs fram av den nya medelklassens livsstil, sedan ekonomins omvandling till en det särskildas postindustriella ekonomi och digitaliseringens tekniska revolution. Av dessa mer eller mindre välkända faktorers historiska sammanfall myntar Reckwitz således en det singuläras sociala logik. De sociala och ekonomiska polariseringar som logikens dominans resulterar i är tämligen välkända fenomen – men sammankopplingen av singularisering och polarisering är Reckwitz’. Först en varornas polarisering, där vi sett framväxten av allt fler vinnaren tar allt-marknader (och mer allmänt varumärkets betydelse), vidare arbetsförhållandenas polarisering mellan högkvalificerade jobb och enkla tjänster samtidigt med en klass- och livsstilspolarisering med åtföljande

subtila kulturkonflikter och för det fjärde en polarisering av de sociala rummen på global, nationell och regional nivå i ”attraktiva” platser och ”avhängda regioner” samt inte minst en politisk polarisering mellan en konkurrens- och mångfaldsinriktad liberalism och en antiliberal kulturessentialism (populism).

Reckwitz ägnar nu dessa fem polariseringar var sitt kapitel. Bredden i hans samhällsanalys blir här högst påtaglig. Inte minst omfattningen av den empiri han åberopar är slående, även om det framför allt är andras arbeten han stödjer sig på och inte någon egen primärempiri. Att det sedan också är fråga om en systematisk teoretisk analys öppnar som jag ser det för åtminstone två användningar av Reckwitz arbete. Dels fungerar den som en aktuell, bred samtidsanalys av det moderna samhället i väst. Den ger oss ett genomarbetat och i stora stycken relevant svar på frågan om vad det är för samhälle som vi lever i – en närmast klassisk uppgift för sociologin som jag ser den. Trots sin kultursociologiska infallsvinkel på uppgiften väjer Reckwitz inte heller för att fånga upp också den tekniska, ekonomiska och politiska utvecklingen. Dels fungerar hans analys även för den som specialiserat sig på något enstaka av de områden Reckwitz ägnar sin analys och som vill se sitt objekt i ett större sammanhang, varför inte som ett sätt att öppna sig för nya tematiseringar och möjliggöra ett bredare bidrag till den sociologiska samtidsanalysen.

Avslutningsvis ställer Reckwitz frågan om vi nu inte ser det allmännas kris – en förlust av det allmänt gemensamma. Hans svar blir jakande och han framhåller i synnerhet en kris för det sociala erkännandet när de sociala polariseringarna växer och meritokratin destabiliseras, till exempel genom vinnaren tar allt-marknader. Till det kommer en kris för självförverkligandet i det senmodernas kulturella hjärta när livsstilskraven på den nya medelklassen blir allt svårare att uppnå, då de hela tiden stegras i rörelsen bort från *mainstream*. Slutligen tillkommer en politisk kris som yttrar sig i såväl en offentlighetens uppstyckning som en styrningskris. Lösningen på problemet med att det allmänt gemensamma har gått förlorat står inte att finna i ett samhälle dominerat av det singuläras logik.

Har då singulariteternas samhälle nått sin gräns? Reckwits svar skulle kunna vara jakande. I *Das Ende der Illusionen* (2019) tycker han sig se möjligheter till ett uppbrott genom en växande desillusionering över den liberala framstegstanken. Händelser som finanskrisen år 2007, Trumps presidentvalseger och Brexit har fött fram en ström av dystopier men också en nostalgisk tillbakablick på den efterkrigstid som så påtagligt präglades av det allmännas sociala logik. Nu ser emellertid Reckwitz varken någon dystopisk eller nostalgisk lösning på den det allmännas kris som singulariseringens och polariseringens dubbelstruktur för med sig. I stället ser han en möjlighet till en nykter sociologisk samtidsanalys som inte ryggar tillbaka för det senmodernas motsättningar och tvetydigheter. Det gäller att sätta samhällsstrukturen och dess omvandlingar under sociologisk lupp och greppa dess paradoxer och ambivalenser: att betrakta ”en samtidighet av socialt framsteg och nedgång, [...] av kulturell upp- och nedvärdering” (s. 18 f.) i dess explosivitet. Gör vi inte det, sätter vi oss fast i nuet.

Mellan dystopins Scylla och nostalgins Karybdis ger Reckwitz oss därför fem längre, ingående analyser. Att de knyter an till det tidigare, större arbetet ger ofrånkomligen

upphov till vissa upprepningar, men väsentligen fördjupar Reckwitz här sin analys. En av analyserna ägnas den samtida konflikten om kulturen – som hör nära samman med frågor om identiteten – präglad av en grundläggande motsättning mellan global hyperkultur och lokal kulturessentialism. Motsättningen kan bli antagonistisk, även om samexistens är möjlig. I hyperkulturen uppmärksammar Reckwitz två blinda fläckar, dels att den inte bärs upp av något kollektiv, dels att den saknar en gemensam kulturpraxis normativa förbindlighet; konsekvensen blir att den underordnas marknaden. Eftersom också kulturessentialismen präglas av singularitetens logik vore här enligt Reckwitz en universell – allmän – motkultur ett önskvärt alternativ, men han tvekar inför om den är praktiskt möjlig.

Det nya polariserade klassamhället – Reckwitz andra fördjupning – ser han som i huvudsak tredelat mellan den nya uppåtstigande medelklassen, den gamla undanträngda medelklassen och den prekära klassen, och därutöver en liten överklass. I detta tre-tredjedelssamhälle kan sedan flera olika klassmiljöer, var och en med sin livsstil, identifieras. Varthän denna klasstruktur nu är på väg håller Reckwitz öppet. Den tredje analysens objekt är den postindustriella ekonomin – ”i sin kärna [...] en kapitalistisk sådan” (s. 140). Dess ledande varor antar en ny form, de är immateriella: det handlar främst om en kognitiv och kulturell kapitalism med klara tendenser mot starkt polariserande vinnaren tar allt-marknader. Den en gång marginella konstmarknaden träder nu fram som paradigmatisk för den kulturella kapitalismen. Fastighetsmarknaden blir härvidlag särskilt intressant, ty här handlar det om kulturalisering av vad som tidigare var rent praktiska varor. Kulturkapitalismen är expansiv och extrem: varornas värde lösgörs från deras produktionskostnader.

Krisen för den nya medelklassens livsföring behandlar Reckwitz i sin fjärde fördjupning. Om självdisciplin, saklighet och social anpassning var hederssaker för den gamla medelklassen, tjänar självförverkligandet som kompass för den nya medelklassen. Men priset blir allt högre när självförverkligande ska bli till vardag. I kulturkapitalismen gäller det nämligen *att förena* självförverkligandet med ekonomisk framgång. Idealt sett ska hela ens vardagsliv vara emotionellt givande och autentiskt, men samtidigt nyttigt och effektivt – en alltmer omöjlig ekvation. De sex besvikelsens mekanismer som detta resulterar i är högst talande för den tid vi lever i (i/för den nya medelklassen). Men det finns utvägar. Reckwitz identifierar två. Ingen av dem framstår dock som förenlig med någon excellenskarriär.

Das Ende der Illusionen slutar med politikens kris och en möjlig utväg. Politik betraktas i regel som en höger–vänsterfråga. Reckwitz menar emellertid att vi inunder dessa skiljelinjer finner skilda politiska paradigm som dominerar sin tids politik, som ställer och bemöter samhällsproblemen och som finns i höger- och vänstertappning. Vår tid präglas alltsedan 1980-talet av en öppnande liberalism, enligt Reckwitz, vilket nu lett fram till en överdynamiseringskris. Krisen är både socioekonomisk och sociokulturell. Ytterst är det en kris för demokratin. Kruxet är hur liberalismen åter ska kunna inbäddas. Huruvida det är möjligt håller Reckwitz öppet, men han pekar på flera kritiska uppgifter som behöver lösas: de nya statushierarkierna måste övervinnas, men meritokrati är knappast lösningen; skillnaderna mellan stad och land

behöver hanteras liksom den eftersatta infrastrukturförsörjningen; och även kulturens pluralisering behöver överbryggas genom något slags grundregel för allas integration *trots* alla skillnader.

Där någonstans lämnar Reckwitz oss. Även om det är möjligt att rikta invändningar mot hans argument i dess enskildheter, inte minst då hans breda samtidsanalys är så rik i detaljerna, bör inte undanskymmas att han lyckats med att sammanfatta alltsammans under ett begrepp – singularitetens – ett begrepp som förvånansvärt väl fångar in vår inte sällan motsägelsefulla samtid. Dessa två arbeten förtjänar enligt min mening en stor sociologisk publik (de finns båda numer också i engelsk översättning på Polity Press).

Mats Franzén
Uppsala universitet